

MATERIAŁY I SPRAWOZDANIA

RZESZOWSKIEGO
OŚRODKA
ARCHEOLOGICZNEGO

XXXV

Muzeum Okręgowe w Rzeszowie
Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego
Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego

MATERIAŁY I SPRAWOZDANIA
Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego

Tom XXXV

Rzeszów
2014

Komitet Redakcyjny:
Sylwester Czopek, Václav Furmánek (Słowacja), Diana Gergova (Bułgaria),
Sławomir Kadrow, Michał Parczewski, Aleksandr Sytnyk (Ukraina)

Zespół stałych recenzentów:
Jan Chochorowski, Igor Chrapunov (Krym), Wojciech Chudziak, Eduard Droberjar (Czechy),
Lubomira Kaminská (Słowacja), Przemysław Makarowicz, Anna Zakościelna

Pozostali recenzenci tomu XXXV:
Wojciech Blajer, Andrzej Kokowski, Maria Łanczont, Michał Parczewski, Janusz Rieger,
Marcin Wołoszyn, Paweł Valde-Nowak, Jarosław Żrałka

Redaktor
Sylwester Czopek
(sycz@archeologia.rzeszow.pl)

Sekretarze Redakcji:
Joanna Ligoda, Joanna Podgórska-Czopek
(archo@muzeum.rzeszow.pl)

Strona internetowa czasopisma:
www.archeologia.univ.rzeszow.pl/?page_id=337

Tłumaczenia
Barbara Jachym – język niemiecki
Beata Kizowska-Lepiejza – język angielski

Zdjęcie na okładce:
Naczynie kultury Chimú (fot. Maria Szewczuk, Marek Kosior)

© Copyright by Muzeum Okręgowe w Rzeszowie
© Copyright by Instytut Archeologii UR
© Copyright by Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego
© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Zimowit”

ISSN 0137-5725

WYDAWCA

Muzeum Okręgowe
w Rzeszowie
35-030 Rzeszów
ul. 3 Maja 19
tel. 17 853 52 78

Instytut Archeologii
Uniwersytetu Rzeszowskiego
35-015 Rzeszów
ul. Moniuszki 10
tel. 17 872 15 90

FUNDACJA

RZESZOWSKIEGO OŚRODKA
ARCHEOLOGICZNEGO
Fundacja Rzeszowskiego
Ośrodka Archeologicznego
35-015 Rzeszów
ul. Moniuszki 10
tel. 17 872 15 81

Oficyna Wydawnicza
„Zimowit”
35-604 Rzeszów
ul. Zimowita 6/5
oficyna.zimowit@gmail.com

*W 2014 roku
Profesor Tibor Kemenczei
obchodzi jubileusz 75-lecia urodzin.
Z tej okazji wybitnemu badaczowi
epoki brązu i wczesnej epoki żelaza
ten tom poświęcamy*

Redakcja

SPIS TREŚCI

Tibor Kemenczei – 75	7
----------------------------	---

STUDIA I MATERIAŁY

Jan Chochorowski , Scytowie a Europa Środkowa – historyczna interpretacja archeologicznej rzeczywistości	9
Janusz Kowalski-Bilokrylyy , Pochodzenie kolczyków typu Kłyżów	59
Josyp J. Kobał , Scheibengedrehte graue Keramik der Kuštanovice Kultur aus Transkarpatien (Ukraine)	65
Sylwester Czopek, Andrzej Pelisiak , Remarks on the Tarnobrzeg Lusatian culture flintworking with particular emphasis on settlement materials	77
Monika Kuraś, Tomasz Tokarczyk , Osada tarnobrzegskiej kultury łużyckiej na stanowisku numer 26 w Sarzynie, pow. leżajski	87
Anna Bajda-Wesołowska, Tomasz Bochnak, Monika Hozer , Bogaty grób kobiety z wczesnej epoki żelaza odkryty w miejscowości Zabłotce, pow. jarosławski, stan. 27	105
Agnieszka Reszczyńska , Nowe materiały do poznania włókiennictwa kultury przeworskiej z obszaru południowo-wschodniej Polski	127
Юрий А. Пуголов, Сергей А. Горбаненко , Печь как культовое место в жилище северян: археологические данные	141
Tomasz Dzieńkowski , Stan, potrzeby i perspektywy badań archeologicznych nad wczesnym średniowieczem zachodniej części ziemi chełmskiej	151
Marek Florek , Czy „grodzisko” to dawny, zniszczony gród? O niebezpieczeństwach korzystania ze źródeł topomastycznych	171
Wojciech Krukar , Uwagi historyczno-geograficzne do hydronimii wschodniej części Karpat polskich	189

SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

Piotr Gębica, Sławomir Superson, Monika Hozer, Anna Bajda-Wesołowska , Geoarcheologiczny zapis ewolucji doliny Wisłoka na przykładzie stanowiska nr 19 w Białobrzegach	217
Sławomir Superson , Znaczenie datowań archeologicznych i radiowęglowych w określaniu wieku współczesnych aluwii powodziowych na stanowisku Budy Łańcuckie III	227
Marta Połtowicz-Bobak, Dariusz Bobak, Piotr Gębica , Nowy ślad osadnictwa magdaleńskiego w Polsce południowo-wschodniej. Stanowisko Łąka 11–16 w powiecie rzeszowskim	237
Michał Dobrzyński, Michał Parczewski, Katarzyna Piątkowska, Małgorzata Rybicka , Zabytki kultury pucharów lejkowatych w miejscowości Jasienica Sufczyńska, stan. 5, na Pogórzu Przemyskim	249
Elżbieta M. Kłosińska , Nieznana szpila brązowa z miejscowości Pasięki, pow. Tomaszów Lubelski	259
Elżbieta M. Kłosińska , Unikatowa fibula brązowa z terenu Lubelszczyzny	263
Piotr N. Kotowicz , Ostroga żelazna z okresu wpływów rzymskich z Międzybrodzia, pow. Sanok	269
Magdalena H. Rusek, Kamil Karski , The double-chambered vessel of the Chimú culture in the Castle Museum in Łańcut	273
Oksana Adamyszyn , Działalność archeologiczna Jurija Zacharuka na zachodzie Ukrainy (z okazji 100-lecia urodzin)	281

RECENZJE

Tadeusz Malinowski , (rec.) Alina Jaszewska, Sławomir Kałagate (red.), <i>Wicina. Badania archeologiczne w latach 2008–2012 oraz skarb przedmiotów pochodzących z Wiciny</i> , wyd. Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział Lubuski, Fundacja Archeologiczna, Zielona Góra 2013, 593 strony, ilustracje, ISBN 978-83-938557-0-4	285
Edyta A. Marek , (rec.) Leszek Gardeła, Kamil Kajkowski (red.), <i>Motywy przez wieki. Tom 1. Motyw głowy w dawnych kulturach w perspektywie porównawczej</i> , Bytów 2013, 303 strony	291

„AAASC”	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
„AAC”	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
„AAR”	– „Analecta Archaeologica Ressoviensia”, Rzeszów
„AHP”	– „Archaeologia Historica Polona”, Toruń
„AMM”	– „Acta Militaria Mediaevalia”, Kraków – Sanok
„APolski”	– „Archeologia Polski”, Warszawa
„APŚ”	– „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin
„AR”	– „Archeologické Rozhledy”, Praha
„FAP”	– „Fontes Archaeologici Posnanienses”, Poznań
„IA”	– „Informator Archeologiczny”, Warszawa
„Kwartalnik HKM”	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
„MA”	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
„Mat. Star.”	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
„Mat. Star. Wcz.”	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
„Mat. Wcz.”	– „Materiały Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
„(M)SROA”	– „(Materiały) i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów
„PamatkyA.”	– „Památky Archeologické”, Praha
„PBF”	– „Prähistorische Bronzefunde”, München
„PMMAiE”	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Łódź
„Pom. Ant.”	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
„Prz. Arch.”	– „Przegląd Archeologiczny”, (Poznań, Wrocław – Poznań)
„RChełmski”	– „Rocznik Chełmski”, Chełm
„RPrzemyski”	– „Rocznik Przemyski”, Przemyśl
„Sil. Ant.”	– „Silesia Antiqua”, Wrocław
„Slav. Ant.”	– „Slavia Antiqua”, Poznań
„Spr. Arch.”	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
„WA”	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
„ZOW”	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

Elżbieta Małgorzata Kłosińska*

Unikatowa fibula brązowa z terenu Lubelszczyzny

A unique bronze fibula from the Lubelskie Region

Between Lipsk and Topornica, near fish ponds, a unique bronze fibula, preserved in fragments has been discovered. This decoration belongs to boat-shaped brooches and it is a spectacular analogy with the well-known sites of the Early Iron Age, for example the cemetery in Hallstatt. This is probably the oldest example of this type of brooches on Polish territory.

KEY WORDS: fibula, bronze, Early Iron Age

Wiosną 2008 roku, na obszarze rozciągającym się pomiędzy Lipskiem i Topornicą, został przypadkowo znaleziony kabłąk zapinki brązowej (ryc. 1: A; ryc. 2). Odkrycia dokonano prawdopodobnie na zdegradowanym terenie w pobliżu stawów rybnych, w miejscu bogatym w zabytki i szczególnie chętnie penetrowanym przez rozmaitych kolekcjonerów (E. Kłosińska 2005a, s. 194; 2005b, s. 235). Przedmiot trafił do zbiorów Muzeum Regionalnego im. J. Petera w Tomaszowie Lubelskim, skąd był udostępniony do opracowania naukowego¹.

Łukowato wygięty, pusty w środku kabłąk wykonany został z blachy, krawędzie której zagięto pod spód. Jego wymiary były następujące: zachowana długość – 4,4 cm, przekrój w najszerszym miejscu – 1,6 cm, u nasady sprężynki – 0,4 cm, u nasady pochewki – 0,3 cm. Waga zabytku wynosiła 8,6 g. Niezwykle cienka blacha (1–0,5 mm grubości) na szczycie łuku kabłąka uległa wytarciui i przebicium na wylot. Nie można jednak wykluczyć, że pierwotnie w otworze tym zamocowany był jakiś element ozdobny. Na spodniej stronie zapinki zachowały się ślady zabiegów wytwórcy – relikty rozkuwania metalu. Zdobieniem objęto zewnętrzną stronę kabłąka. Były to grupy nieznacznie wypukłych i skośnie nacinanych żeber, poprzedzielane przestrzeniami gładkimi, pozbawionymi ornamentu. Całą powierzchnię zabytku pokrywała warstwa ciemnozielonej patyny szlachetnej.

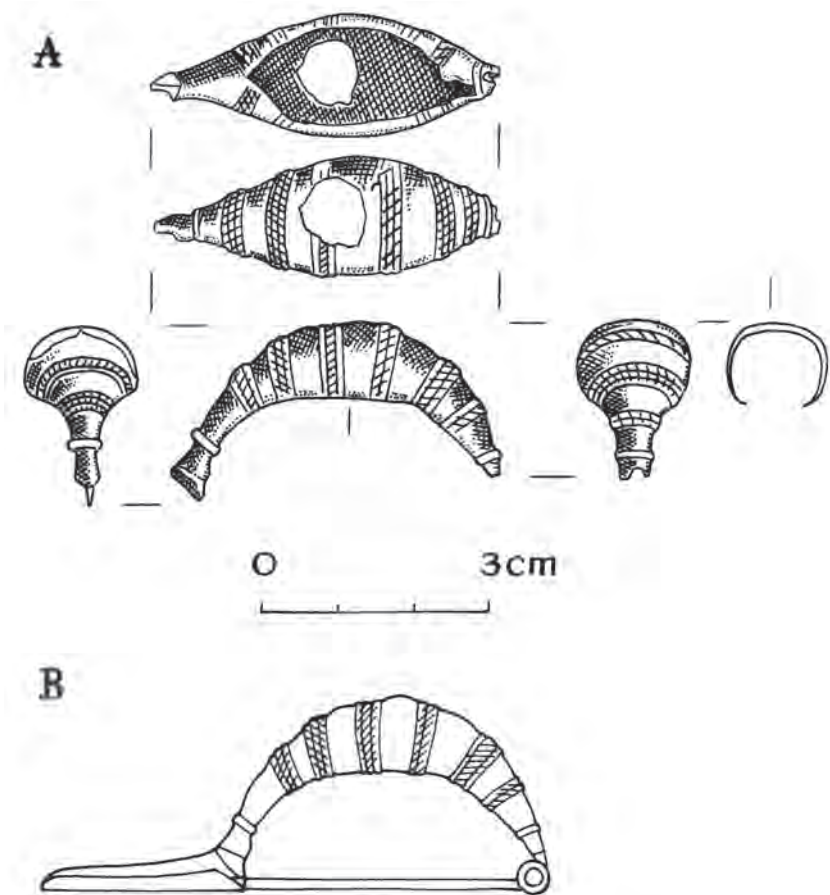
Pomimo znacznych uszkodzeń analizowanego znaleziska, udało się w przybliżeniu odtworzyć jego pierwotny wygląd (ryc. 1: B). Nie może być wątpliwości, że mamy do czynienia z częścią fibuli łódkowatej (o krótkiej, bądź wydłużonej pochewce), typu znanego na stanowiskach południowo- i środkowoeuropejskich z wczesnej epoki żelaza pod nazwą *Navicel-*

lafibeln (J. Sundwall 1943, s. 54–232; O.-H. Frey 1969, *passim*) oraz *Kahnfibeln* (por. G. Kossack 1959, s. 32, Taf. 155D). Zbliżonym pod względem konstrukcji, występującym na szerokich przestrzeniach środkowej i południowej Europy fibulom łódkowatym różnych odmian, przypisywano powszechnie włoskie pochodzenie i nawiązania do kręgu halsztackiego (por. A. Szlankówna 1938, s. 299–300; J. Sundwall 1943, *passim*; T. Bader 1983, s. 108, 110; H. Parzinger 1989, s. 126; M. Gedl 1991, s. 74, 138; 2004, s. 99, 156; C. Metzner-Nebelsick 2002, s. 418). Okaz odkryty pomiędzy Topornicą a Lipskiem znajduje szereg odpowiedników w Kotlinie Karpackiej i w strefie południowo-wschodnioalpejskiej, między innymi na stanowiskach z wczesnej epoki żelaza, które dostarczyły najbardziej spektakularnych odkryć z tego czasu, np. na osiedlu obronnym w Smolenicach-Molpír (M. Dušek 1974, s. 146, Abb. 8: 1; M. Novotná 2001, s. 84–86, Taf. 21: 230–243), w jaskini Býčí skála (H. Parzinger, J. Nekvasil, F. E. Barth 1995, s. 16, Taf. I: 17; M. Trefný 2000, s. 366, Abb. 5: 26) i na cmentarzysku w Hallstatt (K. Kromer 1959a, s. 26; 1959b, Taf. 1: 2; 3: 32; 7: 27; 10: 15; 11: 4a; 17: 22; 53: 9; 89: 11; 137: 14; 126: 9; 141: 17; 157: 4; 187: 18; G. Kossack 1959, s. 40, Abb. 8: 19, 20; H. Parzinger 1989, s. 102, Taf. 128: 2)². Analogiczne zabytki były również notowane na terytorium Słowenii (G. Kossack 1959, s. 45, Abb. 10: 6, 10, 14; S. Grabovec 1966, s. 28, Abb. 12: 8; H. Parzinger 1989, s. 31, 35, 39, Taf. 38: 6; 43: 12; 48: 3), Węgier (M. Fekete 1973, s. 342, 348, Abb. 2: 3; 6: 58; 1986, s. 249–250,

² Na stanowiskach tych, omawiana forma często występowała obok innej, charakterystycznej odmiany zapinek łódkowatych, zwaną typem Šmarjeta (por. M. Novotná 1992, s. 56); na cmentarzysku w Hallstatt – nawet w obrębie tych samych grobów (K. Kromer 1959b, Taf. 7: 27, 28; 89: 11, 12; 187: 17, 18). Oba typy zapinek charakteryzują się podobnym zasięgiem rozprzestrzenienia i nawiązaniem do strefy południowo-wschodnioalpejskiej (M. Trefný 2000, s. 374).

¹ Za udostępnienie zabytku do opracowania składam serdeczne podziękowania Pani mgr Jolancie Bagińskiej z Muzeum Regionalnego im. J. Petera w Tomaszowie Lubelskim.

Ryc. 1. Kabłąk zapinki brązowej odnaleziony pomiędzy Topornicą i Lipskiem (A). Rekonstrukcja pierwotnego wyglądu zapinki (B) (rys. E. M. Kłosińska, przerys T. Demidziuk)

Abb. 1. Bügel einer zwischen Topornica und Lipsko gefundenen Bronzefibel (A). Rekonstruktion des ursprünglichen Aussehens der Fibel (B) (Zeichn. E. M. Kłosińska, nachgezeichnet von T. Demidziuk)

Abb. 3: 9) i Moraw (M. Šolle 1955, s. 122, obr. 12: 11; J. Nekvasil 1993, ryc. 234: 10; J. Říhový 1993, s. 87, 107); na terenie Italii należały do znalezisk rzadkich (M. Fekete 1973, s. 350). Zasięg występowania takich ozdób dowodzi, że były one wyrobami charakterystycznymi dla południowo-wschodniej rubieży strefy zachodniohalsztackiej, a także w strefie wschodnio- i południowo-wschodniohalsztackiej (por. H. Parzinger, J. Nekvasil, F. E. Barth 1995, mapa 20).

Na Śląsku i w Wielkopolsce, w zasięgu kultury łużyckiej objętej wpływami halsztackimi, nie natrafiono do tej pory na podobne ozdoby. Ujawniono tu natomiast inne odmiany fibul z łódkowatym kabłąkiem – importy oraz ich lokalne naśladownictwa, które przypisuje się młodszemu odcinkowi wczesnej epoki żelaza (por. M. Gedl 1991, s. 55–82; 2004, s. 97–100, Taf. 57: 279–285; 58: 289). Zapinka z Lubelszczyzny ma zatem unikatowy charakter i jest jedynym znaleziskiem tego typu na obszarach położonych na północ oraz północny wschód od łuku Karpat³, a za jej terytorialnie najbliższe od-

powiedniki należy bez wątpienia uznać okazy słoweńskie. Ze wspomnianego wcześniej osiedla obronnego Molpír w Smolenicach pochodzi cała seria analogicznych ozdób, różniących się między sobą wielkością i drobnymi szczegółami konstrukcyjnymi (M. Novotná 2001, Taf. 21: 230–243). W literaturze przedmiotu pojawiały się pewne rozbieżności co do datowania zespołów zawierających fibule omawianego typu: na przełom starszego i młodszego odcinka wczesnej epoki żelaza – HaC2/HaD1 (M. Šolle 1955, s. 122; G. Kossack 1959, s. 40; M. Dušek 1965, s. 493; 1974, s. 146; S. Grabovec 1966, s. 28), bądź też na okresy HaC1–HaC2 (M. Fekete 1973, s. 355). W najnowszych ujęciach zapinki te uznane zostały za najstarszą odmianę fibul łódkowatych, które weszły w użycie już na początku

ka wczesnej epoki żelaza, albo na HaC2–HaD1, należy poszukiwać na stanowiskach z północnej Italii i ze Słowenii (G. Kossack 1959, s. 45, 47, Abb. 10: 7; 11: 23; S. Grabovec 1966, s. 28, Abb. 12: 1–3). Niektóre słoweńskie okazy, w świetle ustaleń Hermanna Parzinger, pochodziły z zespołów mieszczących się w VII w. p.n.e. (H. Parzinger 1988, s. 10, 16, Taf. 6: 16, 19; 7: 39). Na to samo stulecie przypada znalezisko z terenu południowo-wschodniej Panonii (C. Metzner-Nebelsick 2002, s. 419, Abb. 184; 188: 1). W kontekście tych ustaleń można wysunąć ostrożne przypuszczenie, że zapinki znalezione na terenie zachodniej Ukrainy mogły być współczesne znalezisku zapinki o łódkowatym kabłąku z południowo-wschodniej Lubelszczyzny.

³ Na terytorium zachodniej Ukrainy znaleziono dwie zapinki z łódkowatym kabłąkiem (A. Szlankówna 1938, s. 299–300), z których jedna miała pochodzić z grobu ludności kultury wysockiej (T. Sulimirski 1936, s. 46). Jakość ilustracji nie pozwala na jednoznaczną ocenę, jaką odmianę zapinek łódkowatych zabytki te reprezentują. Najtrafniejszych paraleli, datowanych na koniec starszego odcin-

Ryc. 2. Fragment zapinki brązowej odnaleziony pomiędzy Topornicą i Lipskiem (fot. S. Sadowski)
 Abb. 2. Fragment einer zwischen Topornica und Lipsko gefundenen Bronzefibel (Fot. S. Sadowski)

VII stulecia przed Chrystusem (M. Trefný 2000, s. 367). Okazy ze stanowiska Smolenice-Molpír miały przypadać na starszy odcinek wczesnej epoki żelaza i początki odcinka młodszego (M. Novotná 2001, s. 85–85, Taf. 31), albo pochodzić z końca okresu HaC, który wedle korekty Hermanna Parzingera opartej m.in. o daty bezwzględne halsztackich zespołów z terenów alpejskich, mieścił się w przedziale 640–620 p.n.e. (H. Parzinger 1989, s. 102, 105). Wydaje się zatem, że podobnie jak ozdoby ze Smolenic, zabytek odkryty pomiędzy Lipskiem a Topornicą może być umieszczany w starszym odcinku wczesnej epoki żelaza i w tym kontekście należałby do najwcześniejszych zapinek złożonych z kabłąka, sprężyny, igły i pochewki, znalezionych na ziemiach polskich, a już na pewno byłby najwcześniejszą zapinką o łódkowatym kabłąku.

Fibule tej konstrukcji były częstymi składnikami wyposażenia pochówków. Warto zauważyć, że w grobach występowały pojedynczo, parami, bądź też w większej liczbie, zwykle jako zapinki różnych odmian⁴. Przedstawienia na situlach rzadko odzwierciedlają wyobrażenia ozdób na postaciach ludzkich i nie uwzględniają niestety takich szczegółów jak zapinki, gdzie znajdowało się ich miejsce w obrębie stroju i jakiego rodzaju ubrania spinały. Możemy jedynie przypuszczać, że z racji mniejszych rozmiarów nie pasowały raczej do wierzchniej, cięższej zazwyczaj odzieży. Na cmentarzysku w Hallstatt, w jednym z podwójnych grobów szkieletowych, zapinki łódkowate spoczywały (po jednej sztuce) na piersi zmarłych – blisko prawego ramienia (K. Kromer 1959b, s. 96, Abb. 72). Fibule, analogiczne do analizowanego okazu z Lubelszczyzny, wystąpiły tu niemal wyłącznie w grobach ciałopalnych (w większości bez broni), jako elementy garnituru ozdób. Znany jest wizerunek takiego grobu (nr 307), gdzie zapinka i pozostałe ozdoby, ułożone zostały w przemyślany sposób na pryzmie przepalonych kości (K. Kromer 1959b, s. 86, Abb. 57). Zapinki omawianego typu były nie tylko składnikami wyposażenia grobowego na rozległych i bogatych w zabytki nekropolach wczesnej epoki żelaza (Hallstatt – Alpy Salzburskie; Býčí skála – Morawski Kras; Most na Soči (Sveta Lucija), Stična, Libna, Dobrnič – Słowenia), ale

także na ufortyfikowanych osiedlach (Křepice-Hradisko – Wyszocznyna Czesko-Morawska; Smolenice-Molpír – Małe Karpaty), niektórych uważanych za siedziby książęce (M. Dušek 1974, s. 137; M. Dušek, S. Dušek 1984; 1995). Można zatem sądzić, że użytkownicy takich zapinek należeli do znaczących społeczności, jeśli nie do elit ówczesnego świata. Znaleźisko ozdoby wywodzącej się z kultury halsztackiej nieopodal Topornicy i Lipska, zaświadcza, że kontakty tej wysoko rozwiniętej strefy z obszarem Lubelszczyzny mogły mieć miejsce⁵.

⁵ Zjawisko to było już poświadczane w materiale archeologicznym. W zbiorach Muzeum Okręgowego w Lublinie znajduje się kilka szpil brązowych o łabędziowatej szyjce i o główkach uformowanych w kształcie miseczki, guziczka lub uszka, które możnaby powiązać z oddziaływaniami szeroko pojętego kręgu halsztackiego już w okresie HaC (E. M. Kłosińska 2007, s. 278, 279, fig. 4: 6–8). Związek tych zabytków z terenem Lubelszczyzny jest jednak niepewny (znaleziska z miejscowości nieznanymi). Nie może być natomiast wątpliwości, że niektóre ozdoby (fibula i zawieszka) ze skarbu w Wakijowie to importy ze strefy halsztackiej w okresie HaD, bądź też wyroby naśladujące wzory halsztackie. W przypadku masywnej zawieszki z brzękadłem dopatrywano się nawet wpływów italskich (T. Poklewski 1954, s. 271–272). Wiarygodnym dowodem na istnienie w tym samym czasie (HaD1) powiązań Lubelszczyzny z kręgiem wschodniohalsztackim wydaje się również naczynie z rytonami, pochodzące z zespołu grobowego ludności kultury pomorskiej w Żukowie (S. Czopek 1992, s. 43, 152, tabl. XLI). Zabytek ten uznany został za import z tej strefy (tamże, s. 96), choć trafniejsze byłoby w tym wypadku przypuszczenie, że naczynie powstało na miejscu, ale w oparciu o inspiracje zakarpackie. Zagadnienia te wymagają dalszych studiów, podczas których warto np. zastanowić się, czy we wczesnej epoce żelaza Lubelszczyzna mogła się znaleźć w zasięgu ówczesnych szlaków wymiany z Południem. Obecność importów halsztackich, czy też wyrobów inspirowanych stylem halsztackim na południowym wschodzie Polski – w skarbach znad Dunajca i Sanu, jest faktem (por. L. J. Łuka 1959, ryc. 38, mapa 1; A. Muzyczuk, E. Pohorska-Kleja 1996, s. 81; S. Czopek 1999, s. 145) i nie można wykluczyć, że kontakty kulturowo-wymienne następowały także dalej w kierunku północnym. Ważną rolę pośredniczącą między ludnością zamieszkującą południowo-wschodnie rubieże a kulturą wschodniohalsztacką (kalenderberską) mogło odegrać osadnictwo grupy słowackiej kultury łużyckiej (por. Z. Bukowski 1992, s. 47, 50). Zapewne wykorzystywano przy tym stare szlaki komunikacyjne, użytkowane jeszcze w epoce brązu (por. V. Furmánek, L. Veliačik, J. Vladár 1991, mapa 15).

⁴ Większą liczbę zapinek łódkowatych różnych typów w poszczególnych grobach notuje się np. na stanowiskach w północnej Italii (O.-H. Frey 1969, Taf. 18).

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY:

- Bader T.
1983 *Die Fibeln in Rumänien*, „PBF”, T. 14/6.
- Bukowski Z.
1992 Tzw. szlak bursztynowy z wczesnej epoki żelaza na obszarach na południe od Sudetów i Karpat w świetle importów pochodzenia południowego, [w:] Czopek S. (red.), *Ziemia polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami*, Rzeszów, s. 39–54.
- Czopek S.
1992 *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*, Rzeszów.
1999 *Pradzieje Polski południowo-wschodniej*, Rzeszów.
- Dušek M.
1965 Výkum hradiska z mladšej doby halštatskej v Smoleniacch roku 1963, „AR”, t. 17/1–6, s. 487–495.
1974 Der junghallstattzeitliche Fürstensitz auf dem Molpír bei Smolenice, [w:] Chropovský B. (red.), *Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa*, s. 137–150.
- Dušek M., Dušek S.
1984 Smolenice-Molpír, Befestigter Fürstensitz der Hallstattzeit I, Nitra.
1995 Smolenice-Molpír, Befestigter Fürstensitz der Hallstattzeit II, Nitra.
- Fekete M.
1973 Der Hortfund von Kisravazd, „AAASH”, t. 25, s. 341–357.
1986 Früheisenzeitliche Fibelherstellung in Transdanubien. Beiträge zur Geschichte der Toreutik und des Handel, [w:] Buck D.-W.R., Gramsch B. (red.), *Siedlung, Wirtschaft und Gesellschaft während der jüngeren Bronze- und Hallstattzeit in Mitteleuropa*, Berlin, Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam, T. 20, s. 249–266.
- Frey O.-H.
1969 *Die Entstehung der Situlenkunst. Studien zur figürlich verzierten Toreutik von Este*, Berlin, Römisch-Germanische Forschungen 31.
- Furmánek V., Veliačik L., Vladár J.
1991 *Slovensko v dobe bronzovej*, Bratislava.
- Gedl M.
1991 *Die Hallstatteinflüsse auf den polnischen Gebieten in der Früheisenzeit*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, nr 969, Prace Archeologiczne, nr 48.
2004 *Die Fibeln in Polen*, „PBF”, T. 14/10.
- Grabovec S.
1966 Zur Hallstattzeit in Slowenien, „Germania”, T. 44/1, s. 1–48.
- Kłosińska E. M.
2005a Nowe znaleziska przedmiotów metalowych z okolic Topornicy, pow. Zamość, „APŚ”, t. 7, s. 194–198.
2005b Brązowy stylus z Topornicy, pow. Zamość, „APŚ”, t. 7, s. 235–240.
2007 Issues of the East- and Central-European contacts of the Lublin Region in the younger Bronze Age and the early Iron Age in the light of existing research and sources, [w:] Baron J., Lasak I. (red.), *Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age*, (= Studia Archeologiczne, t. 40), s. 269–290.
- Kossack G.
1959 *Südbayern während der Hallstattzeit*, „Römisch-Germanische Forschungen”, T. 24.
- Kromer K.
1959a Die zeitliche Gliederung der Gräberfunde von Hallstatt, [w:] Kromer K. (red.), *Das Gräberfeld von Hallstatt*, Firenze, s. 23–28.
1959b Die Gräberfunde von Hallstatt im naturhistorischen Staatmuseum in Wien, [w:] Kromer K. (red.), *Das Gräberfeld von Hallstatt*, Firenze, s. 41–191.
- Łuka L. J.
1959 Importy italskie i wschodnioalpejskie oraz ich naśladownictwa na obszarze kultury „łużyckiej”, z okresu halsztackiego, „Slav. Ant.”, t. 6: 1957–1959, s. 1–99.
- Metzner N. C.
2002 *Der „Thrako-Kimmerische” Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien*, Teil 1 – Text, Teil 2 – Katalog und Tafeln. Rahden/Westf.: Leidorf, Vorgeschichtliche Forschungen, T. 23.
- Muzyczuk A., Pohorska-Kleja E.
1996 Wyniki badań wykopaliskowych w Hłomczy, gm. Sanok, woj. krośnieńskie w 1995 roku, „MSROA”, t. 17, s. 65–83.
- Nekvasil J.
1993 Horákovská kultura, [w:] Podborský V. z zespołem (red.), *Pravěké dějiny Moravy*, Brno, s. 337–351.
- Novotná M.
1992 Bronzové spony ako kritérium datovania, [w:] Czopek S. (red.), *Ziemia polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami*, Rzeszów, s. 55–59.
2001 *Die Fibeln in der Slowakei*, „PBF”, T. 14/11.
- Parzinger H.
1989 Chronologie der Späthallstatt- und Frühlatène-Zeit. Studien zu Fundgruppen zwischen Mosel und Save, „Acta Humaniora. Quellen und Forschungen zur prähistorischen und provincialrömischen”, Archeologie, T. 4, Wenheim.
- Parzinger H., Jindra N., Barth F.-E.
1995 Die Byčí skála Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren. Mainz am Römisch-Germanische Forschungen, T. 54, Rhein.
- Poklewski T.
1954 Halsztacki zespół ozdób brązowych z Wakijowa, pow. Tomaszów Lubelski, „WA”, t. 20, s. 267–275.
- Říhovský J.
1993 *Die Fibeln in Mähren*, „PBF”, T. 14/9.
- Šolle M.
1955 Jižní Morava v době halštatské, „PamátkyA”, t. 46, s. 101–131.
- Sulimirski T.
1936 Zagadnienie ekspansji kultury łużyckiej na Ukrainę, „WA”, t. 14, s. 40–54.
- Sundwall J.
1943 *Die älteren italischen Fibeln*, Berlin.
- Szlankówna A.
1938 Kilka importów staroitalskich i zachodnioeuropejskich z południowo-wschodniej Polski i Ukrainy, „Światowit”, t. 17: 1936–1937, s. 293–305.
- Trefný M.
2000 Bronzefunde aus der Byčí skála-Höhle und ihre Beziehungen zum Südostalpenraum und Italien, [w:] Lang A., Sala V. (red.), *Fernkontakte in der Eisenzeit. Dálkové kontakty v době železné*, s. 360–378.

Einmalige Bronzefibel aus dem Lublin-Land

Zusammenfassung

Im Frühling 2008 entdeckte man auf dem Gebiet zwischen Lipsko und Topornica zufällig das Fragment einer Bronzefibel. Ein gebogener, innen hohler Bügel wurde aus Blech gefertigt, dessen Ränder nach unten geknickt wurden. Verziert wurde nur die Außenseite des Artefaktes. Die Verzierung bildeten Gruppen leicht vorgewölbter und schräg eingeschnittener Rippen, zwischen denen es glatte ornamentfreie Trennflächen gab.

Trotz beträchtlicher Beschädigung gelang es, das ursprüngliche Aussehen der Fibel annäherungsweise zu rekonstruieren. Es bestehen keine Zweifel, dass wir hier mit einem Teil der Bootfibel zu tun haben, die aus den früheisenzeitlichen süd- und mitteleuropäischen Fundstellen bekannt ist. Das zwischen Topornica und Lipsko freigelegte Exemplar besitzt viele Analogien an den Fundstellen, die die spektakulärsten Entdeckungen aus dieser Zeit lieferten, z.B. in der befestigten Siedlung in Smolenice-Molpir, in der Höhle Býčí skála und auf dem Gräberfeld in Hallstatt. Parallele Funde registrierte man auch auf den Gebieten Sloweniens, Ungarns, und Mäh-

rens; in Italien sind sie dagegen selten. Die Verbreitung solcher Schmucksachen belegt, dass sie für die südöstlichen Grenzgebiete der Westhallstattzone, wie auch in der östlichen und südöstlichen Osthallstattzone charakteristisch waren.

In Schlesien und in Großpolen registrierte man in der Reichweite der durch den Hallstattkreis beeinflussten Lausitzer Kultur bisher keine solchen Schmucksachen. Man identifizierte hier dagegen andere Varianten der Fibeln mit dem bootsförmigen Bügel- das sind Importe und ihre lokalen Nachahmungen, die man dem jüngeren Abschnitt der Früheisenzeit zuschreibt. Die Fibel aus dem Lublin-Land hat also den einzigartigen Charakter und ist der einzige derartige Fund auf den Gebieten nördlich und nordöstlich vom Karpatenbogen und für ihre nächsten territorialen Analogien soll man zweifellos die slowakischen Exemplare halten. Ähnlich wie die Schmucksachen aus Smolenice, kann der zwischen Lipsko und Topornica freigelegte Artefakt in die ältere Etappe der Früheisenzeit datiert werden und gilt als die älteste Fibel mit dem bootsförmigen Bügel in Polen.

